

*Тетяна Робертівна КАРОЄВА,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії та культури України
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5012-9513>*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАРГІНАЛІЙ У БІОГРАФІЧНИХ СТУДІЯХ (на прикладі маргіналії на книгах з бібліотеки П. О. Адріанова (1855–193?))

У статті зосереджується увага на найбільш важливих для збору біографічної інформації формах маргіналії, серед яких: власницькі написи, написи нараційного характеру (дарчі, купівельно-цінові написи або написи про інші обставини отримання книги), позначки впорядкування книгозбірні, власне маргіналії на полях тексту. Акцентується на тому, що всі форми, крім останньої, містять конкретну інформацію, яка майже завжди однозначна й не потребує додаткового трактування. Практика використання маргіналії для вивчення біографії маловідомого вченого ілюструється на прикладі колекції книг, що колись належали Павлу Олександровичу Адріанову (1855–193?), а нині зберігаються у відділі рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва.

Ключові слова: маргіналія, маргіналістика, інскрипт, біографія, книга, особиста бібліотека.

Деякі люди пишуть на сторінках своїх книг, інші розглядають це як свавілля. Йдеться про особисті книгозбірні, а не загальнодоступні, де бібліотекарі активно борються з охочими писати. Практика додавання рукописних нотаток, або маргіналії, до книг триває століттями. Нині такі написи відстежують для того, щоб краще розуміти внутрішній світ їхніх авторів. Цей напрям досліджень оформився в маргіналістику, «яка вивчає, незалежно від часу появи, записи на полях, обкладинках та незаповнених сторінках рукописних і друківаних книг, що з'явилися після остаточного завершення авторської роботи над текстом або видання книги» [3]. Маргіналіями цікавляться книгознавці, історики, текстологи, біографи та ін. Для книгознавців будь-

який напис є тим елементом, який робить конкретний примірник видання оригінальним, розкриває історію його побутування, для істориків маргіналія — допоміжне джерело історичної інформації, для текстологів — самодостатній текст. Біографи розглядають її як додаткове джерело біографічної інформації про її автора чи адресата.

У вітчизняній традиції теоретичним аспектам маргіналістики увагу приділяли О. М. Апанович [1; 2], Я. Д. Ісаєвич [7, с. 141–173], М. Ф. Дмитрієнко та І. Н. Войцехівська [3; 4], І. О. Ціборовська-Римарович [12] та інші. Чимало дослідників описували маргіналії конкретних примірників видань. Серед новітніх досягнень зарубіжних вчених варто відзначити Х. Джексона, книжка якої «*Marginalia: Readers writing in books*» (2001) вже стала класичною [15]. Авторка вивчала феномен власне маргіналій — записів на полях книг, оскільки вони, на її думку, забезпечують унікальний інтимний погляд у читацький розум під час реагування на текст. Вона описала історію, психологію, частоту і мотиви, пов'язані зі зростанням популярності історичної маргіналії та ілюструвала її, використавши приклади з 2000 анотованих книг. Є також праці, у яких на основі аналізу маргіналій відомих історичних діячів (Вольтера [14], Джона Адамса [16], Адольфа Гітлера [18], Володимира Леніна [13]) конструюється їхня внутрішня інтелектуальна «кухня». Загалом у західній культурі простежується трепетне ставлення до нотаток у книгах, зроблених відомими людьми.

Оксфордський словник подає інформацію, що перше використання слова «маргіналія» фіксується в 1819 р. в журналі «*Blackwood*», хоча така практика відома ще з часів рукописання. Фахівці в галузі маргіналістики вже обговорили такі аспекти [9; 12; 15]:

- причини (соціальні, психологічні, наукові, навчальні, професійні, економічні, господарські тощо) появи маргіналій у різних типах текстів (нарративних, господарських, правових, наукових тощо) в різні періоди;
- форма та зміст маргінальних записів (автографи, дарчі написи, особисті резюме, виправлення, доповнення, уточнення, коментарі, малюнки, манікули, графічні позначки, спеціальні знаки і підкреслення для позначення важливих слів, фраз, речень і уривків тощо)
- логіка розташування маргіналій на сторінці конкретного рукопису чи книги;
- характер співвідношення маргіналій зі змістом основного тексту (такі, що стосуються самого тексту, його оцінки, й такі, що не стосуються тексту — нотатки з різноманітною інформацією);
- мета і завдання конкретних читацьких позначень;
- формування певних практик читання щодо конкретних типів текстів, їх поширення на інші типи текстів, причини та механізми цього процесу;

- графічна форма, техніка, засіб нанесення інформації (чорнило / олівець), особливо на давніх рукописних книгах;
- час написання;
- приналежність (авторство).

Дослідження маргіналій є практикою, яка досить давно поширена в науковому середовищі. З 1990-х рр. вона вийшла на принципово новий рівень, набула полідисциплінарного характеру, навіть стала магістральною темою кількох міжнародних конференцій та проектів [11, с. 215–218]. Метою пропонованої статті є репрезентація найбільш важливих форм маргіналій для накопичення біографічної інформації. Зауважимо, що йтиметься лише про маргіналії на книгах, оскільки можливі й дарчі/власницькі написи на документах/фотографіях/предметах.

Основним джерелом цієї публікації є маргіналії на книгах, що належали маловідомому дореволюційному вченому з провінції Павлу Олександровичу Адріанову (1855–193?), про якого збереглося небагато інформації. Саме в такій ситуації інформаційний потенціал маргіналій проявляється яскравіше. Книги з його бібліотеки нині зберігаються у відділі рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва.

Маргіналіями вважаємо будь-які написи/позначки у книзі, а не лише безпосередню читацьку реакцію на текст, що розміщується на полях видання. У контексті історичної біографіки щодо вчених найбільш цінними з інформативного видаються такі форми маргіналій:

Власницькі написи, які фіксують право власності на книгу і мають певною мірою юридичне значення. Крім рукописного вигляду, вони можуть бути у вигляді штампу, екслібрису, рідше бібліотечних шифрів або топографічних позначок певної книгозбірні. Ці написи засвідчують походження книг із книгозбірні особи, інформують про попереднього власника примірника (особу чи інституцію), або навпаки, інформують про наступного власника книги. Можуть містити також інформацію про титулатуру власника, мету, дату, місце і ціну придбання книги.

Написи нараційного характеру, в яких висвітлюється спосіб і обставини надходження книг у власність особи. У цій групі чітко виокремлюються: дарчі, купівельно-цінові написи або написи про інші обставини отримання книги, наприклад, успадкування.

Дарчі написи, або інскрипти, об'єднують записи різного виду дарування. Це інформаційні самодостатні мовні повідомлення з чіткою метою, орієнтовані на адресата. Їхній текст залежить від ступеня близькості людей, обставин їхнього знайомства. Легко розрізняються формальний напис, зроблений колезі по роботі або вищестоящій

особі, і автограф, адресований близькій людині. Вони можуть бути різноманітними за жанром: написи-вітання, написи-спогади, зізнання в дружбі, свідчення пошани, вдячності і поваги, відгуки на певні події тощо. Написи, адресовані друзям або членам родини, можуть бути написані розмовною мовою, водночас трапляються приписані звороти мови, які свідчать про вшанування та відданість нижчої за соціальним статусом особи щодо вищої. Трапляються автографи з докладним перерахуванням заслуг і чеснот адресата, із зазначенням причини, через яку книга дарується саме цій людині. Невипадково соціолог літератури А. І. Рейтблат вважає інскрипт етикетною формулою особисто-публічних відносин [10, с. 163, 165]. Сам факт дару засвідчує позитивне ставлення до адресата (хоча можливе безадресне, безособове ставлення, якразим прикладом є автограф-сесії), але зміст, формула дарчого напису нюансує це ставлення.

Такий напис ілюструє соціальну взаємодію, професійні та приватні контакти особи (і дарувальника, і обдарованого), додає штрихи до її портрета та її середовища. Він може окреслити коло знайомств автора, характер взаємодії з адресатом напису (соціальну дистанцію, ієрархію), з'ясувати час перебування в конкретному місці (найчастіше дарувальника). Дати, які майже завжди присутні в дарчих написах, іноді дають змогу з'ясувати, з якого приводу було подаровано книгу. Вивчення власне інскрипту (його зміст, дата, населений пункт, місце його розташування, характер і спосіб його виконання та побутування) підштовхує до аналізу подарованої книги як об'єкту дарування. Що подаровано: книга чи відбиток статті, тематико-типологічна характеристика видання, рік і місце його друку [8, с. 283].

Купівельно-цінові написи. Вартість книг певною мірою може свідчити про матеріальне забезпечення власника. Відомості про місце купівлі та дату придбання досить поширені, зокрема й у власницьких написах. Для вивчення біографії вченого така фактографія може надати інформацію про географію та хронологію мандрів, локалізувати хронологію появи якихось ідей у спадщині науковця.

Нараційні записи можуть також містити інформацію про інші обставини отримання книги: успадкування, нагородження, обмін тощо.

Позначки **впорядкування книгозбірні** — топографічні наліпки, позначки, шифри, принцип систематизації — засвідчують ставлення власника до зібрання в цілому, розповідають про його спосіб систематизації фонду і про обізнаність власника із сучасними підходами до неї.

Ці форми написів містять конкретну інформацію, яка майже завжди однозначна, не потребує додаткового трактування, на відміну,

наприклад, від власне **маргіналій** на полях тексту. Такий вид записів скоріше характеризує внутрішній світ автора і потребує додаткових підтверджень за допомогою інших джерел, але в руках підготовленого науковця дає багато можливостей для інтерпретації. Слід звернути увагу на те, що з позицій історичної біографіки більше значення має зміст цих записів, а не місце та форма їх розміщення. Від дослідника ця форма записів потребує профільної до фаху особи, біографію якої вивчає, підготовки.

Вивчення фонду рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тимірязєва привернуло увагу до книг, що походили з бібліотеки П. О. Адріанова. Сукупність провенієнцій дала змогу їх виокремити в окрему історико-книжкову колекцію. Обставини надходження книг до складу державної книгозбірні залишаються нез'ясованими.

На основі архівних матеріалів і довідників було з'ясовано деякі подробиці життя власника бібліотеки.

П. О. Адріанов народився десь у Західному Сибіру в родині дрібного чиновника з кантоністів. Середню освіту здобував у Томську. Закінчив Санкт-Петербурзький історико-філологічний інститут у 1876 р. і був направлений у наукове відрядження в Європу. Повернувшись, упродовж 1878–1890 рр. викладав у Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька, але через нез'ясовані обставини згодом обрав кар'єру чиновника [5]. Із 1890 р. служив окружним інспектором Оренбурзької шкільної округи. Саме тут у 1892 р. він упорядкував бібліотеку, замовивши шрифтовий екслібрис («штемпель») із написом «Окружный инспекторъ / Оренбургскаго учебнаго / округа / Павелъ Александровичъ / Адріановъ / дня 189... г. / № ...».

Із 12 листопада 1902 р. Адріанов почав службу помічником попечителя Київського навчального округу. Після 30-річної служби він отримав пенсію і в 1907 р. був переведений у розпорядження попечителя Київського навчального округу. Переїхав у Вінницю. Із 1909 р. виконував обов'язки директора Вінницької чоловічої гімназії, додатково з 1911 р. очолював педагогічну раду Вінницької міської 2-ї жіночої гімназії, із 1912 р. опікувався створенням Вінницького учительського інституту.

За радянської влади після закриття гімназій Адріанов очолював міські трудові школи, паралельно викладав латину у фармацевтичному технікумі, на акушерських курсах, медичних курсах, навіть керував курсами іноземних мов (1921–1923) [5]. Був членом РОБОСУ, профспілки наукових співробітників, де працював, а згодом очолював біографічну комісію [6, арк. 1-1зв], яка співпрацювала з біографічною

комісією ВУАН. Після 1929 р. відомостей про трудову діяльність Павла Олександровича не виявлено. Враховуючи поважний вік, ймовірно, він відійшов від активної роботи. Серед репресованих вінничан його ім'я також не знайдено.

Родина П. О. Адріанова була досить великою. Разом із дружиною Антоніною (1864–?) він виховав чотирьох дітей [5]. Серед них найбільш відома донька Варвара Адріанова-Перетц (1888–1972). На відміну від батька, який захоплювався античністю, вона все своє життя присвятила вивченню української та російської літератури і фольклору XI–XVIII ст. Хоча ще в 1914 р. Варвара Павлівна переїхала в Росію, але українська проблематика продовжувала входити до кола її наукових інтересів. У 1926 р. за вагомих внесок у дослідження давньої української культури її обрали членом-кореспондентом ВУАН, а вже згодом, у 1943 р., за наукові досягнення вона стала членом-кореспондентом АН СРСР.

Сам Павло Олександрович у 1880-х рр. друкував в «Известиях» Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька наукові статті про Цицерона, Горація. Прекрасно знаючи стародавні мови, зокрема грецьку та латину, він практикувався в перекладах. Його переклад історичних праць Тіта Лівія, здійснений у 1890-х рр., неодноразово передруковувався і був рекомендований для використання в середніх навчальних закладах Російської імперії.

У фонді відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тимірязєва виявлено 37 томів з бібліотеки П. О. Адріанова, що містять 50 назв видань (3 конволюти). Ця колекція привертає увагу своїм змістом (антикознавчою тематикою) та хронологічними межами колекціонування (від початку XVI ст.). Ці обставини вирізняють її серед інших особистих зібрань вінницької інтелігенції початку XX ст.

Найдавнішим виданням адріановської бібліотеки є твори Горація 1519 р. друку. Цей палеотип побачив світ у друкарні відомого французького гуманіста і письменника Йоссе Баде (1462–1535) у Парижі, якого вважають одним із піонерів гуманістичного напрямку друкарства у Франції. Видання відтворює той текст творів Горація, що редагувався славетною Новою Альдовою академією — гуртком гуманістів, які об'єдналися навколо відомого венеціанського друкаря Альда Мануція. Книга, згідно з власницьким написом, була придбана Адріановим 1876 р. у Бонні, ймовірно, під час стажування в німецьких університетах. Це підтверджує також збірка віршів Катулла (Берлін, 1874), до якої приплетено 9 аркушів тексту лекції професора берлінського університету І. Валена, якого Павло Олександрович слухав у травні 1876 р. Чисельні маргіналії (коментарі, спроби перекладу,

довідки) ілюструють подальшу роботу з текстами Катулла. Значущість творчості Горація для вченого засвідчує й наявність іншого видання творів поета, із коментарями Бернеллі, надрукованого 1728 р. в Амстердамі. Обидва друки містять численні маргіналії власника на полях.

Так само й двотомник творів Аристотеля, що мав паралельний друк грекою та латиною. Книга вийшла 1597 р. у Ліоні. У 1861 р. вона належала невідомому нам М. Соловійову, а з часом потрапила до збірки Павла Олександровича.

Завдяки вивченню дарчих написів на книгах з'ясовано, що Адріанов підтримував систематичні зв'язки з тогочасними видатними російськими вченими-антикознавцями.

Василь Васильович Латишев (1855–1921), петербуржець, академік Імператорської Академії наук, епіграфіст регулярно відправляв однокурснику Павлу Олександровичу свої праці: і окремі видання, і відбитки статей. Якщо присилав авторські публікації, то дарчі написи робив латиною, якщо свої переклади — російською. Усього виявлено 10 його праць з інскриптами [17, с. 41–42].

Член-кореспондент Імператорської Академії наук, державний діяч Григорій Едуардович Зенгер (1853–1919) є автором 12 праць з бібліотеки Адріанова [17, с. 31–32]. Імовірно, вони потоваришували під час роботи в Ніжинському інституті. Стосунки підтримували з 1880-х рр., і навіть тоді, коли Г. Е. Зенгер став міністром народної освіти Російської імперії. Контакти, безумовно, були регулярними в 1890-х рр., коли в дарчих написах йшлося навіть про побажання швидшого одужання Адріанова. Крім того, Г. Е. Зенгер дарував і відбитки своїх статей. Усі дарчі написи були зроблені російською мовою. Системність контактів між приятелями дає змогу припустити, що за допомогою П. О. Адріанова міська влада улагоджувала питання з відкриттям у Вінниці вчительського інституту та чергових середніх навчальних закладів. Павло Олександрович як міський гласний звертався по допомогу до Г. Е. Зенгера, і закономірно на організаційному етапі очолював ці заклади. Показово, що лише одне звернення міської влади (про відкриття середнього технічного училища) не завершилося позитивною відповіддю Міністерства народної освіти. І у 1910-х рр. Вінниця перетворилася в освітянський центр Подільської губернії.

З елліністом Антоном В'ячеславовичем Добіашем (1846–1911), професором Ніжинського історико-філологічного інституту, Адріанов також кілька років працював разом. З огляду на зміст дарчого напису на книзі, що містила матеріали докторської дисертації, стосунки між ними були насамперед ділові, оскільки напис починався з офіційної

титулатури адресата [17, с. 27]. Водночас Добіаш відправив свою книгу Адріанову в Оренбург.

Факт підтримки контактів між колишніми колегами по Ніжинському інституту цікавий і з огляду на те, ким стали їхні доньки. Про В. П. Адріанову-Перетц уже згадувалося, ще треба назвати історика-медієвіста О. А. Добіаш-Рождественську (1874–1939) та літературознавця-пушкініста Т. Г. Цявловську (1897–1978) і М. Г. Ашукіну (1894–1980), доньок Г. Е. Зенгера.

Із киянином Юліаном Андрійовичем Кулаковським (1855–1919), членом-кореспондентом Імператорської Академії наук Адріанов також підтримував стосунки, навіть уже будучи пенсіонером, про що свідчить дарчий напис 1907 р. [17, с. 39–40].

Отже, Павло Олександрович серйозно ставився до майбутньої наукової кар'єри, витрачав чималі гроші для придбання палеотипів, які вже наприкінці XIX ст. були рідкістю і дорого коштували. Попри подальшу чиновницьку кар'єру, він продовжував підтримувати наукові контакти з колегами, вочевидь, продовжуючи цікавитися новинами з відповідних галузей. Як міський гласний, ймовірно, використовував свої особисті зв'язки, щоб розв'язувати міські справи в освітній сфері. На жаль, глибину і широту фахових записів на краях книг оцінити складно, вони потребують подальшого профільного вивчення. Сама колекція засвідчує існування глибокого інтелектуального і духовного життя в повітовому місті.

1. *Апанович Е.* Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков XVI–XVIII в. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР [Текст] / Е. Апанович // История книги и издательского дела : сб. науч. тр. – Л., 1977. – С. 22–52.
2. *Апанович Е. М.* Исторические записи на старопечатных и рукописных древних книгах [Текст] / Е. М. Апанович // История СССР. – 1979. – № 2. – С. 151–161.
3. *Войцехівська І. Н.* Маргіналістика [Текст] / І. Н. Войцехівська, М. Ф. Дмитрієнко // Енциклопедія історії України. Т. 6. – Київ, 2009. – С. 504.
4. *Войцехівська І. Н.* Маргіналістика [Текст] / І. Н. Войцехівська, М. Ф. Дмитрієнко // Спеціальні історичні дисципліни : довідник : навч. посіб. – Київ : Либідь, 2008. – С. 350–358.
5. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р-256. – Оп. 2. – Спр. 8. – 2 арк.
6. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р-522. – Оп. 1. – Спр. 150. – 5 арк.
7. *Ісаєвич Я.* Літературна спадщина Івана Федорова [Текст] / Я. Ісаєвич. – Львів : Вища шк., 1989. – 191 с.
8. *Кароєва Т. Р.* Інскрипт як історичне джерело [Текст] / Т. Р. Кароєва // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Історія. – Вінниця, 2018. – Вип. 26. – С. 282–286.

9. Поздеева И. В. Конкретно-исторические знания и искусство истории (историческая информация записей на книгах) [Текст] / И. В. Поздеева // Книга : Исследования и материалы. – М., 1995. – Сб. 71. – С. 97–115.
10. Рейтблат А. И. К социологии инскрипта [Текст] / А. И. Рейтблат // Писать поперек: ст. по биографике, социологии и истории литературы / А. И. Рейтблат. – М., 2014. – С. 157–165.
11. Сидоров А. И. Маргиналии на полях рукописей с трудами по истории: культура текста и практики чтения в Западной Европе IX–XIII вв. [Текст] / А. И. Сидоров // Средние века : исследования по истории Средневековья и раннего Нового времени. – М., 2014. – Вып. 75 (3–4). – С. 214–244.
12. Ціборовська-Римарович І. Маргінальні записи стародруків із книгозбірень католицьких монастирів XVI–XVIII ст. на етнічних українських землях як джерело до історії формування монастирських бібліотечних фондів [Текст] / І. Ціборовська-Римарович // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 28. – С. 266–286.
13. Шарапов-Антонов Ю. П. Изучение В. И. Лениным исторических источников и литературы. Вопросы методологии и методики (1917–1923 гг.) [Текст] : автореф. дис. на соискание уч. степ. д-ра ист. наук / Ю. П. Шарапов-Антонов. – М., 1977. – 44 с.
14. Corpus des notes marginales de Voltaire [Text] : in 10 vols. – Berlin : Akademie-Verlag, 1979–1995 ; Oxford : Voltaire Foundation, 2003– .
15. Jackson H. J. Marginalia: Readers writing in books [Text] / H. J. Jackson. – New Haven, CT : Yale University Press, 2001. – 324 p.
16. Jackson H. J. John Adams's marginalia then and now [Text] / H. J. Jackson // The libraries, leadership, & legacy of John Adams and Thomas Jefferson / R. C. Baron & C. E. Wright (Eds.). – Golden, CO : Fulcrum Publishing, 2010. – P. 59–80.
17. Litera scripta manet : каталог автографів на книгах відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тимірязева [Текст] / уклад. Т. Р. Каросва. – Вінниця, 2016. – 88 с.
18. Ryback T. W. Hitler's private library: The books that shaped his life [Text] / T. W. Ryback. – New York, NY : Alfred A. Knopf, 2008. – 304 p.

REFERENCES

1. Apanovich, E. (1977). Vkladnye, vladelcheskie, darstvennye zapisi i pripiski perepischikov 16-18 v. na rukopisnykh knigakh TcNB AN USSR [Donative, ownership and possessory inscriptions, deeds of a gift and additions of copyists of the 16th-18th centuries made in manuscript books repositied in CSL of AS of UkrSSR]. In *Istoriia knigi i izdatelskogo dela* [History of books and publishing trade] (pp. 22-52). Leningrad, Russia. [In Russian].
2. Apanovich, E. M. (1979). *Istoriicheskie zapisi na staropechatnykh i rukopisnykh drevnikh knigakh* [Historical inscriptions made in old printed books and in ancient manuscript books]. In *Istoriia SSSR*, 2, 151-161. [In Russian].
3. Voitsekhivska, I. N., & Dmytrienko, M. F. (2009). Marhinalistyka [Marginalistics]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine] (Vol. 6, p. 504). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Voitsekhivska, I. N., & Dmytrienko, M. F. (2008). Marhinalistyka [Marginalistics]. In *Spetsialni istorychni dystsyplyny* [Special historical disciplines] (pp. 350-358). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fond R-256, Inventory 2, Unit 8. State Archives of Vinnytsia Region. Vinnytsia, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fond R-522, Inventory 1, Unit 150. State Archives of Vinnytsia Region. Vinnytsia, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Isaievych, Ya. (1989). Marhinalii – vazhlyve dzherelo z istorii ta kultury [Marginalia as an important historical and cultural source]. In Ya. Isaievych. *Literaturna spadshchyna Ivana Fedorova* [Literary heritage of Ivan Fedorov]. Lviv, Ukraine: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
8. Karoieva, T. R. (2018). Inskrypt yak istorychne dzherelo [Inscription as a Historical Source]. In *Naukovi Zapysky Vinnytskoho Derzhavnoho Pedagogichnoho Universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii, 26, 282-286*. [In Ukrainian].
9. Pozdeeva, I. V. (1995). Konkretno-istoricheskie znaniia i iskusstvo istorii (Istoricheskaia informatsiia zapisei na knigakh) [Specific historical knowledge and the art of history (Historical information contained in records made in books)]. In *Kniga: Issledovaniia i Materialy, 71, 97-115*. [In Russian].
10. Reytblat, A. I. (2014). K sotciologii inskripta [On sociology of inscription]. In A. I. Reytblat. *Pisat poperek: stati po biografike, sotciologii i istorii literatury* [Crosswise writing: papers on biographical researches, sociology and history of literature] (pp. 157-165). Moscow, Russia. [In Russian].
11. Sidorov, A. I. (2014). Marginalii na poliakh rukopisei s trudami po istorii: kultura teksta i praktiki chteniia v Zapadnoi Evrope 9-13 vv. [Marginal notes made on manuscripts with historical works: Text culture and reading practices of Western Europe in the 9th-13th centuries]. In *Srednie Veka: Issledovaniia po Istorii Srednevekovia i Rannego Novogo Vremeni, 75(3-4), 214-244*. [In Russian].
12. TsiBOROVska-RymarOVych, I. (2010). Marhinalni zapysy starodrukiv iz knyhozbiren katolytskykh monastyriV 16-18 st. na etnichnykh ukrainskykh zemliakh yak dzherelo do istorii formuvannia monastyrsykh biblioteknykh fondiv [Marginal notes made in old printed books from book collections of Catholic Monasteries of the 16th-18th centuries located on Ukrainian ethnic lands as a source for historical researches on formation of monasterial library stocks]. In *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, 28, 266-286*. [In Ukrainian].
13. Sharapov-Antonov, Iu. P. (1977). *Izuchenie V. I. Leninyim istoricheskikh istochnikov i literatury. Voprosy metodologii i metodiki (1917-1923 gg.)* [Studying of historical sources and literature by V. I. Lenin. Matters of methodology and technique (1917-1923)] (Extended abstract of Doctoral dissertation (History)). Moscow, Russia. [In Russian].
14. *Corpus des notes marginales de Voltaire (Vols. 1-10). (1979-1995, 2003-)*. Berlin: Akademie-Verlag; Oxford: Voltaire Foundation. [In French].
15. Jackson, H. J. (2001). *Marginalia: Readers writing in books*. New Haven, CT: Yale University Press. [In English].
16. Jackson, H. J. (2010). John Adams's marginalia then and now. In R. C. Baron, & C. E. Wright (Eds.). *The libraries, leadership, & legacy of John Adams and Thomas Jefferson* (pp. 59-80). Golden, CO: Fulcrum Publishing. [In English].

17. Karoieva, T. R. (Ed.). (2016). *Litera scripta manet: kataloh avtohrافiv na knyhakh viddilu ridkisnykh i tsinnykh vydan Vinnytskoi OUNB im. K. A. Timiriazieva* [Litera scripta manet: catalogue of autographs made in books repositied in the Department of Rare and Valuable Editions of the Vinnytsia Regional General-purpose Scientific Library named after K. A. Timiriazev]. Vinnytsia, Ukraine. [In Ukrainian].
18. Ryback, T. W. (2008). *Hitler's private library: The books that shaped his life*. New York, NY: Alfred A. Knopf. [In English].

Стаття надійшла 02.07.2018 р.

KAROYEVA Tetiana, Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of History and Culture of Ukraine at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine).

Information potential of marginalia for biographical studies (exemplified by marginal notes made in books from private library of P. O. Adrianov (1855–193?)).

Marginalia have been used by scientists as information source since the second part of the 19th century. They have already deliberated such aspects of marginalistics as causes of marginalia origin in various text types; form and content of marginal notes; logic of marginalia layout on certain manuscript or book page; nature of correlation between marginalia and basic text content; goals and objectives of certain readers' marks; formation of certain reading practices related to specific text types and spreading of them to other content types, causes and mechanisms of that process; graphic form, technique, means used for inscribing; time period, and paternity (authorship).

In the proposed publication, attention is focused on marginalia forms that are mostly in demand for biographical data collection. It is suggested to focus on the following forms: ownership inscriptions and notes of narrative nature (commemorative inscriptions, notes relating to purchase and price or inscriptions relevant to other circumstances of book acquisition), marks made or collating of library, and proper marginalia at page margins. It is emphasized that unlike the last form all other ones contain specific information that almost always is unequivocal and don't require any additional elucidation. Marginalia themselves should be additionally interpreted and studied.

Practice of marginalia use for studying of a person's biography is exemplified by collection of books that formerly belonged to rather incomprehensible scientist Pavlo Oleksandrovyeh Adrianov (1855–193?) and currently repositied in the Department of Rare and Valuable Editions of the Vinnytsia Regional General-purpose Scientific Library named after K. A. Timiriazev.

Key words: marginalium, marginalistics, inscription, biography, book, library.

КАРОЕВА Татьяна Робертовна, доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры истории и культуры Украины Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (Винница, Украина).

Информационный потенциал маргиналий для биографических исследований (на примере маргиналий на книгах из библиотеки П. А. Адрианова (1855–193?)).

Маргиналии как источник информации используются учеными со второй половины XIX в. Уже обсуждены такие аспекты маргиналистики: причины

появления маргиналий в различных типах текстов; форма и содержание маргинальных записей; логика расположения маргиналий на странице конкретной рукописи или книги; характер соотношения маргиналий с содержанием основного текста; цель и задачи конкретных читательских обозначений; формирование определенных практик чтения по отношению к конкретным типам текстов, их распространение на другие типы текстов, причины и механизмы этого процесса; графическая форма, техника, средства нанесения информации; время написания; принадлежность (авторство).

В предлагаемой публикации внимание сосредоточивается на наиболее востребованных формах маргиналий для сбора биографической информации. Предлагаются следующие формы: владельческие надписи, надписи нарративного характера (дарственные, покупательно-ценовые надписи или надписи о других обстоятельствах получения книги), следы упорядочения библиотеки, собственно маргиналии на полях текста. Акцентируется на том, что в отличие от последней формы остальные содержат конкретную информацию, которая почти всегда однозначна, не требует дополнительного трактовки. Сами маргиналии нужно интерпретировать и изучать отдельно.

Практика использования маргиналий для изучения биографии малоизвестного ученого иллюстрируется на примере коллекции книг, некогда принадлежавших Павлу Александровичу Адрианову (1855–193?), которые ныне хранятся в отделе редких и ценных изданий Винницкой ОУНБ им. К. А. Тимирязева.

Ключевые слова: маргиналия, маргиналистика, инскрипт, биография, книга, личная библиотека.